

№ 39 (248)
Кастрычнік 2008 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Памятны знак: там, дзе вёска была –** стар. 2
- **Успамін пра будычыню: з'езда беларусаў свету –** стар. 5
- **Землякі: стараверы на Астравеччыне –** стар. 7

Падарожжа па Мінску – колішнім і сённяшнім

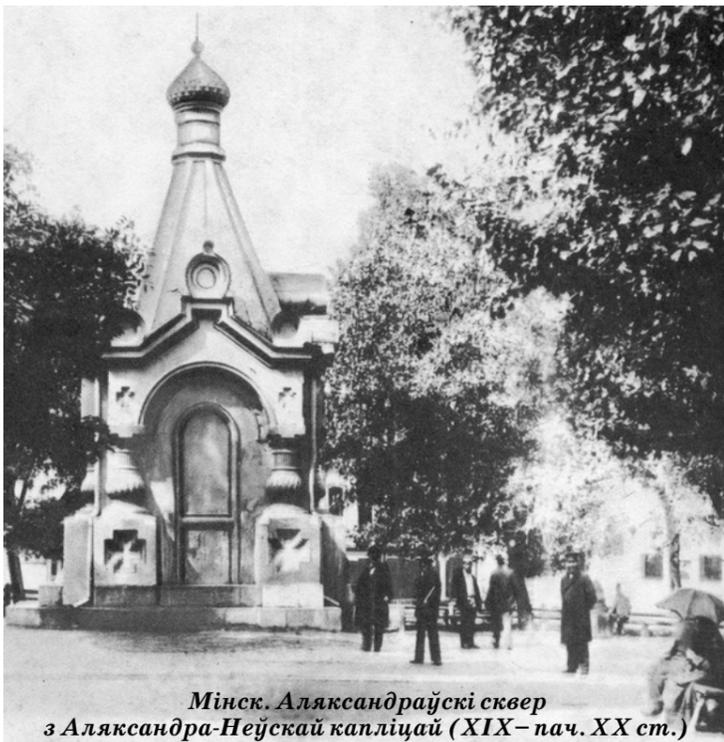
Сярод многіх імпрэз у Дзень горада вылучалася ў Беларускай сталіцы адкрыццё ў Беларускай дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны выстаўкі «Мінск: падарожжа ў часе». Гэта болей 40 рэпрадукцый старых паштовак канца XIX – пачатку XX стагоддзя і гэтулькі ж здымкаў сучаснага горада. Фотаматэрыялы для экспазіцыі былі прадстаўлены вядомым беларускім фалькларыстам, лаўрэатам прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» Уладзімірам Ліхадзедавым.

Выстаўка арганізавана пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь сумесна з Мінскім гарадскім выканаўчым камітэтам і газетай «СБ: Беларусь сёння» і з'яўляецца працягам праекта

«У пошуках страчанага». Экспазіцыя дае магчымасць здзейсніць падарожжа ў далёкую мінуўшчыну нашай сталіцы і яе жыхароў, захапіцца старадаўнімі архітэктурнымі пабудовамі Мінска, якія хоць і былі разбураны часам і войнамі, прыцягваюць жыццё ў памяці народа і на старых фотаздымках. Наведвальнікі таксама могуць убачыць і сучаснае аблічча вуліц і будынкаў горада і ацаніць маштабы стваральнай працы нашага народа, чыёй заслугой з'яўляецца стварэнне новай пасляваеннай сталіцы.

Выстаўка, адкрыццё якой прыцягнула ўвагу многіх мінчан і гасцей сталіцы, будзе працаваць у музеі да 5 лістапада.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Мінск. Аляксандраўскі сквер з Аляксандра-Неўскай капліцай (XIX – пач. XX ст.)

Лёд крануўся

У межах праграмы па стратэгіі ўстойлівага развіцця Смільвічаў нядаўна ў мястэчку прайшла інтэлектуальна-забаўляльная гульня «Сем цудаў Смільвічаў». У ёй прынялі ўдзел 30 хлопцаў і дзяўчат ва ўзросце ад 12 да 19 гадоў. Арганізавалі гульню ініцыятыўная група па ўстойлівым развіцці Смільвічаў і МГА «Адукацыя без межаў» пры садзейнічанні аддзела па справах моладзі Чэрвеньскага райвыканкама і Смільвіцкага гарпасавата. Тэма гульні «Гісторыка-культурная спадчына Смільвічаў», а сэнс яе заключаўся ў камандным праходжанні пэўнага маршруту, які пралягаў па адметных мясцінах мястэчка.

У ёй прынялі ўдзел пяць камандаў па шэсць чалавек дзвюх сярэдніх школ і хрысціянскай царквы «Благодать». Маршрут гульні быў каля трох кіламетраў. Удзельнікі павінны былі наведаць сем пунктаў у мястэчку, адказаць на пытанні па гісторыі і экалогіі, устойлівым развіцці і рэлігіях. Таксама яны павінны былі сабраць мазаіку па гісторыі мястэчка, што і было выдатна зроблена і перададзена ў гарпасаватную бібліятэку. Усе каманды атрымалі памятныя прызы ад арганізатараў.

У кінатэатры працаваў штаб гульні, куды прыходзілі цікавыя смільвічане і мелі магчымасць, адказаўшы на пытанне па гісторыі Смільвічаў, атрымаць невялікі прыз з сімволікай мястэчка.

Нездарма кажуць, што нават кроплі вады, калі яны падаюць і падаюць у адно і тое ж месца, прадзяўбаюць нават камень. У партымі намаганнямі ініцыятыўнай групы па ўстойлівым развіцці Смільвічаў і секцыі «Выратуем палацава-паркавы комплекс Манюшкаў-Ваньковічаў» пры актыўным супрацоўніцтве ў гэтым на-

кірунку з Таварыствам аховы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі, з дапамогай беларускіх перыядычных выданняў «Краязнаўчая газета», «Звязда», «Вечерний Минск» і іншых удалося дабіцца ўключэння Смільвіцкага палацава-паркавага комплексу ў спіс ахоўваемых помнікаў гісторыі і культуры Беларусі.

На навукова-метадычнай Радзе Міністэрства культуры, як паведаміў старшыня Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі А. Астаповіч, 28 жніўня 2008 года Смільвіцкі палацава-паркавы комплекс атрымаў статус гісторыка-культурнай каштоўнасці Беларусі другой катэгорыі. У яго ўваходзяць будынкі палаца Манюшкаў-Ваньковічаў, флігеля, вартоўні, узваяная брама, фрагменты агароджы і старадаўняга парку.

Цяпер трэба рухацца далей. Смільвіцкі каледж (дырэктар Уладзімір Міхайлавіч Курэйчык), якому да гэтага часу належыць палац Манюшкаў-Ваньковічаў, павінен, згодна з заканадаўствам, падтрымліваць помнік нашай культурна-гістарычнай спадчыны ў належным тэхнічным і санітарным стане. Калі ж кіраўніцтва каледжа не хоча нічога рабіць для захавання палаца, няхай не перашкаджае гэта рабіць хаця б валанцёрам.

Нельга дапусціць далейшага разбурэння комплексу. Для пачатку ў левым, часткова разбураным, крыле палаца, пабудаваным у XVII стагоддзі, неабходна хаця б ліквідаваць сметнік, які тут зрабілі навучэнцы каледжа. Проста сорама і ганьба: смільвіцкія студэнты тут гадзяць, а валанцёры з Францыі і беларускіх універсітэтаў прыязджаюць і прыбіраюць за імі!

Становішча не зменіцца, калі не будзе зроблены другі крок. Неабходна, калі не замураваць, дык хаця б забіць

праёмы вокнаў і дзвярэй палаца. І не з гарбылёў, як нярэдка ў нас робіцца, а зрабіць прыстойныя, прыгожыя дэкаратыўныя шчыты з габляваных абразных дошак. Тады адносіны смільвіцкіх студэнтаў і школьнікаў да нацыянальнай спадчыны паступова пачнуць мяняцца. Хочацца спадзявацца, што чэрвеньскае раённае кіраўніцтва на гэтую святую справу неабходныя сродкі выдзеліць. З адкрыццём у Смільвічах экспазіцыі Хаіма Суціна сюды пачалі ўжо ехаць турысты.

У многіх краінах свету жывуць нашчадкі Ваньковічаў, Манюшкаў, Сапегаў. Упэўнены, сярод іх знойдуцца такія, хто хацеў бы адрадыць палац іх продкаў у Смільвічах (ужо прызджалі сюды прадстаўнікі роду Ваньковічаў). Але хіба захочуць яны, ці які іншы інвестар, укладваць грошы ў адраджэнне палаца, калі ўбачаць нашы абыякавыя адносіны да яго?!

Кожны народ хоча, каб яго паважалі. Да таго ж, такую добрую справу, як адраджэнне нацыянальнай спадчыны, рабіць куды больш прыемна, чым дрэнную. Дык возьмемся, нарэшце, за розум!

Уладзімір ШУЛЯКОЎСКИ

Слова ад рэдактара. З першых нумароў, а таксама ў гэтым годзе «КГ» не аднойчы звярталася да тэмы ўшанавання месцаў зніклых вёсак – тых, дзе стагоддзямі, а мо і тысячагоддзямі жылі нашы продкі, якія нараджалі, пясцілі, выхоўвалі новыя пакаленні сваіх нашчадкаў. Бясспрэчна, у кожным з гэтых паселішчаў нараджаліся свае знакамітасці, якія, пакінуўшы бацькоўскае гняздо, улаўлялі свой родны кут. Часцей гэта адбывалася далёка ад дома і нават ад роднай зямелькі. Тое, што навукоўцы прызвачаліся называць «культурнымі пластамі стагоддзяў» (а колькі было пластоў «безкультурных?»), накрывала сабою гістарычную спадчыну нашых паселішчаў, не пакідаючы на паверхні ніводнай памяці пра гісторыю і культурную скарбонку роднай вёскі, знішчалася нават памяць аб сваяцкіх каранях кожнага. Чым далей, тым горш. Пачалі знікаць і спаконвечныя беларускія прозвішчы: Сокал, Крот, Казёл, Певень, Сарока ды іншыя, якія сведчаць аб іх старажытным паходжанні, што сягае ў дахрысціянскі час. Ганарыцца б кожна-

му, хто носіць такое прозвішча! Ды не, мяняюць прозвішчы, запазычваюць іншаземныя імёны (не нагуляліся яшчэ з Міліцыямі, Сталінамі, Пяцілеткамі), з'яўляюцца Джульеты, Карыны, Анжалікі.

Як жа ратаваць нашу нацыянальную адметнасць? Як захаваць назвы паселішчаў, якія каранямі сваімі сягаюць у далёкую гісторыю?..

Трэба, відаць, яшчэ раз вярнуцца да пачатай на старонках «КГ» развагаў і тых прапаноў ушанавання зніклых вёсак, якія ўжо пачалі ўва-сабляцца ў шэрагу раёнаў, у першую чаргу там, дзе працуюць моцныя краязнаўчыя суполкі, там, дзе існуе паразуменне паміж аматарамі гісторыі і выканаўчай уладай раёна.

У Вілейскім, Пухавіцкім і некаторых іншых раёнах месцы былых вёсак людзі (разам з сельскім і раённым саветамі) ушанавалі валунамі, стэламі, мемарыяльнымі дошкамі, крыжамі. Але лепш звярнуцца да самага свежага мінскага прыкладу.

Слова газете «Звязда», якая ў № 177 за 19 верасня апублікавала навіну

«Памятныя знакі неабходна адкрыць і ў іншых мікрараёнах горада!..»

На мінулым тыдні ў сталічным раёне Сухарава адбылося ўрачыстае адкрыццё памятнага знака, прысвечанае 505-й гадавіне з дня заснавання паселішча. Аб першых успамінах у пісьмовых крыніцах Сухарава, аб яго гістарычным развіцці і сучасным стане нам паведаміў выдатны гісторык, археолаг, дацэнт Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка Леанід Калядзінскі.

– Упершыню Сухарава ўпамінаецца 3 жніўня 1503 года ў Метрыцы Вялікага княства Літоўскага як маёнтак Багдана Карэйвіча, які перайшоў яму ад бацькі пана Карэйвы. Той жа ў свой час атрымаў гэтыя землі за пэўныя заслугі ад вялікага князя літоўскага Жыгімонта Старога (1467–1548). З чаго можна зрабіць выснову, што ў канцы XV стагоддзя гэтае паселішча ўжо існавала.

Але дзякуючы археалагічным знаходкам, мы маем падставу аднесці ўзнікненне Сухарава да больш ранняга перыяду. Падчас будаўніцтва адным з жыхароў была знойдзена каменная сякера. Звычайна такія сякеры трапляюцца археолагам у пахаваннях III–II тысячагоддзяў да нашай эры (эпоха неаліту). На жаль, не захавалася ні імя, ні прозвішча гэтага чалавека, таму гэта ў некаторым сэнсе страчаная інфармацыя.

Наступны перыяд – ранні феадалізм. Паводле слоў ста-

ражылаў вёскі Сухарава, на месцы, дзе сёння размешчаны будынак НВА «Цэнтр», некалі ўзвышалася гара. Мясцовае насельніцтва называла яе Манастырская з-за манастыра, які стаяў на ёй. Вядома, што такія манастыры будаваліся на месцы былых свяцілішчаў у Кіеве, Тураве, Ноўгарадзе. Аднак найбольш поўную інфармацыю пра ранні перыяд Сухарава нам даюць курганныя насыпы, размешчаныя на тэрыторыі былых вясковых могілак XIX–XX стст. У 1995 годзе я з групай студэнтаў правёў археалагічны раскопкі на адным з гэтых курганоў, падчас якіх быў знойдзены матэрыял XI–XII стст. Магчыма, адсюль пайшла і назва паселішча, якое было заснавана на высокіх пясчаных сухіх пагорках.

– **Вёскі Сухарава на сёння ўжо няма. Як адбываўся працэс яе ўрбанізацыі?**

– Вёскай Сухарава лічылася да 1998 года. Менавіта тады рашэннем Савета Міністраў Беларусі яна была ўключана ў гарадскую мяжу. Так скончылася гісторыя вёскі і пачаўся яе гарадскі этап. Яшчэ 10 гадоў таму тут былі свае старажылы, якія, на жаль, ужо адыходзяць у іншы свет. На месцы былых сялянскіх хатак узводзяцца катэджы, шматпавярховыя дамы. Пры будаўніцтве людзі забываюцца на гісторыю, пад бульдозерам знішчаюцца сапраўдныя каштоўнасці, тое, што магло б стаць спадчынай для нашчадкаў. Вёскі няма, і

напамінаў аб ёй таксама. Яе побыт паступова разрываецца. Тут і ўзнікае актуальнае пытанне: як захаваць хоць калачак гісторыі? А гэта ўжо і работа школьнікаў, настаўнікаў, аматараў краязнаўства. Неабходна збіраць рэчы матэрыяльнай культуры, фотаздымкі, архіўныя дакументы, размяшчаць іх у музеях.

– **Каму належыць ідэя адкрыцця памятнага знака?**

– Задумка гэта мая. Так атрымалася, што я жыхар гэтага раёна. І мне не абыхавая гісторыя месца, дзе я жыў. Гэта ўжо прафесійная рыса. Проста пайшоў у Адміністрацыю Фрунзенскага раёна ў ідэалагічны аддзел. Там вельмі прыязна аддзесліся да маёй прапановы, выдзелілі неабходныя сродкі, устанавілі знак, прымацавалі дошку, правялі ўрачыстае адкрыццё. Сабралася каля 100 чалавек: школьнікі, прадстаўнікі адміністрацыі. Я вельмі задаволены.

– **Ці лічыце вы мэтазгодным рабіць тое ж самае і ў іншых мікрараёнах Мінска?**

– Гэта проста неабходна! Я заклікаю сваіх калег – гісторыкаў і археолагаў – рабіць тое ж самае. Малінаўка, Зялёны Луг, Чыжоўка, Серабранка, Шабаны – гэта ўсё – назвы былых вёсак, на якіх заснаваны мікрараёны. Трэба зрабіць вывучэнне гэтых раёнаў, адшукаць, калі ўпершыню яны ўзгадваюцца ў пісьмовых крыніцах, устанавіць памятныя знакі, данесці гэтую інфармацыю да насельніцтва. Не трэба забывацца на сваё, беларускае, трэба захоўваць свае спрадвечныя назвы. Чамусьці ўсе часцей нашыя крамы называюць «Максімум» ці «Вэстэр». Не кожны нават ведае, што гэта абазначае. Чым дрэнная назва «Пан Карэйва» для буйнога гандлёвага цэнтру? Наша далейшае духоўнае існаванне залежыць толькі ад нас саміх і ад нашай веры ў саміх сябе.

Гутарыла
Ірына БАГАМОЛАВА

P.S. ад «КГ». Перш-наперш даўно наспеў час паставіць памятны знак у гонар старажытнага Мінска на тым самым месцы, дзе ён існаваў у XI стагоддзі. Тым самым Мінгарвыканкам выканаў бы не толькі свой святы абавязак, але і сваё агучнае абяцанне перад жыхарамі Мінска.

На тым тыдні...

● **7 кастрычніка** ў Беларускам дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны пры падтрымцы Міжнароднага дэлегацыя альянса і грамадскага аб'яднання «Адамонт» адкрылася выстава карцінаў са збору музея імя М.К. Рэрыха (г. Масква) **М.К. Рэрыха і С.М. Рэрыха «Страна заповедная»**. Арганізатарамі з'яўляюцца Міжнародны цэнтр-музей імя М.К. Рэрыха (г. Масква), Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Адрэяленне міжнароднай грамадскай арганізацыі «Міжнародны цэнтр Рэрыхаў».

● **Пад дэвізам «Традыцыі. Пошук. Эксперымент» з 6 па 11 кастрычніка** ў Мінску прайшоў V Міжнародны фестываль студэнцкіх тэатраў «Тэатральны куфар-2008». У ім узялі ўдзел блізу 300 чалавек з 20 тэатраў свету – Украіны, Сербіі, Літвы, Эстоніі, Балгарыі, Расіі, Нідэрландаў, ФРГ, Беларусі. Пастаноўкі былі на розных (і родных для ўдзельнікаў) мовах. З васьмі прапанаваных на фестываль беларускімі калектывамі спектакляў толькі народны студэнцкі драматычны тэатр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта «На балконе» і народны літаратурны тэатр Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка «Жывое слова» падрыхтавалі беларускамоўныя пастаноўкі – «Зацюканы апостал» А. Макаёнка і «Апельсіны ў падарунак» паводле п'есы «Оскар і Ружовая Дама» Э.Э. Шміта.

● **З 8 па 14 кастрычніка** прайшоў Тыдзень маці. Адкрыўся ён дзіцячымі віншаваннямі: у дашкольных установах і школах прайшлі ранішнікі, канцэрты, конкурсы, выставы дзіцячай творчасці. У ваенкаматах і вайсковых часцях прайшлі сустрэчы з удзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны, маці салдатаў, якія загінулі ў мірны час. У розных рэгіёнах краіны прайшло ўрачыстае шматдзетным маці орда-на Маці. Шматдзетныя маці, бацькі-выхавальнікі прыёмных сем'яў і дзіцячых дамоў сямейнага тыпу запрошаныя на ўрачысты прыём у Савет Міністраў. А бадай галоўнае – для аказання дапамогі шматдзетным, няпоўным малазасяч-печаным сем'ям у краіне прайшлі дабрачынныя акцыі.

● **10 і 11 кастрычніка** ў Мінскім міжнародным адукацыйным цэнтры імя Яаханэса Рау прайшоў Фестываль нефармальнай адукацыі. Другі дзень быў днём адчыненых дзвярэй, каб, паводле задумкі арганізатараў, маглі ўзяць удзел звычайныя беларускія грамадзяне, якія шукаюць магчымасці для сваёй дадатковай адукацыі. Прайшлі курсы і праграмы, прысвечаныя развіццю прадпрыемальніцкіх, журналісцкіх ды іншых здольнасцяў, летнім праграмам для моладзі, павышэнню прафесійнай кампетэнцыі настаўнікаў ды іншыя. Адбылася выстава літаратуры «Дадатковая адукацыя моладзі і дарослых», складзеная з выданняў фонду Навукова-педагогічнай бібліятэкі, у тым ліку – рэдкія выданні канца XIX – пачатку XX стагоддзя, прысвечаныя пазашкольнай адукацыі моладзі і дарослых. Наведнікі папоўнілі свае веды праз удзел у майстар-класах і атрымалі ўяўленне аб разнастайных кірунках і формах самаразвіцця: пазнаёміліся з фларыстыкай, даведліся, як распрацаваць і правесці культурніцкі праект, як арганізаваць для сябе і сваёй сям'і здоравае харчаванне, даведліся пра Форум-тэатр і «экаслед», які кожны з нас пакідае на планеце.

● У Беларусі пачалася інвентарызацыя водных аб'ектаў. Цяпер жа ў краіне выкарыстоўваюцца састарэлыя дадзеныя аб колькасці і месцазнаходжанні водных аб'ектаў, атрыманыя яшчэ 47 гадоў таму. За гэты час з-за меліярацыі і знікнення шэрагу населеных пунктаў дадзеныя састарэлі. Інвентарызацыя водных аб'ектаў неабходная для правядзення прыродаахоўных мерапрыемстваў і ўдакладнення запаса прэсных водаў. Неабходна таксама высветліць, колькі малых, сярэдніх і буйных рэк, азёраў, сажалак ды іншых аб'ектаў знаходзіцца ў кожным рэгіёне краіны.

падпісныя індэксы:
індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

Рэгіён

На самым ускрайку Любчы па дарозе на Уселюб ва ўрочышчы Войнава калісьці месцілася невялікая сядзіба шляхецкага роду Наргелевічаў. Апошні ўладальнік Ян Наргелевіч (памёр у 1886 г.) быў зайзямным бібліяфілам і меў вялікую бібліятэку (20 тысяч тамоў). Жонка Яна Наргелевіча Мальвіна была сястрой двух знакамітых вучоных – братаў Бенедыкта і Уладзіслава Дыбоўскіх.

Ва ўрочышчы Войнава

Бенедыкт Дыбоўскі – прыродазнавец, заолаг і ўрач, рэктар Львоўскага ўніверсітэта, чый шлях да навукі прайшоў праз ссылку ў Сібір пасля паўстання на чале з К. Каліноўскім, пачынаючы з 1884 года наведваў тут сваякоў. Яго брат Уладзіслаў, заолаг, батанік, фалькларыст, палеантолаг і мінеролаг, жыў побач у маёнтку Нянькава.

Падліпка і Войнава

Сажалка ў парку

У 1904-м Мальвіна Наргелевіч вымушана была перавезці з-за дрэннага стану здароў'я Уладзіслава Дыбоўскага да сябе ў Войнава, дзе ён правёў свае апошнія гады. Пахаваны пасля доўгіх намаганьняў брата Бенедыкта з дазволу менскага губернатара ў

парку сядзібы каля магіл Наргелевічаў, бо мясцовыя духоўныя ўлады забаранілі пахаванне на наваградскіх могілках побач з магіламі бацькоў Дыбоўскіх. Да свайго смерці (памёр 27.07.1910) У. Дыбоўскі з дапамогай сястры паспеў надрукаваць некалькі навуковых прац па заалогіі і батаніцы.

Калісьці старая сядзіба Наргелевічаў у 15 валок складалася з сядзібнага дома, парку, вялікай сажалкі, гаспадарчых пабудов (ут.л. дзвюх круглых стайняў, т.з. «Дома парабкаў» і інш.), а таксама мемарыяльнай часткі з пахаваннямі Наргелевічаў (ут.л. каплічкі) і філіяльнай драўлянай царквы ў Падліпцы, што стаяла каля ліпы, дзе была знойдзена цудадзеіная ікона.

Што сталася з сядзібай потым? Сядзібны дом знішчаны падчас Першай сусветнай вай-

лася, што дом т.з. «бутавай архітэктуры» пабудаваны прыкладна ў 2 палове XIX стагоддзя. Аднапавярховае збудаванне з цокальным паверхам і двухсхільным дахам памерамі 11x19 м, таўшчыня муроў каля 1 м. Перакрыцці драўляныя таўшчынёй да 30 см. Унутраныя сцены цагляныя і драўляныя са слядамі шматлікіх пераробак. Вонкавыя сцены абліцаваны бутавай муроўкай. Усе фасады на ўзроўні цокальнага паверха, акрамя паўднёвага, маюць вокны, якія абрамлены тынкоўкай. Паўднёвы фасад, што выходзіць да сажалкі (не далей за 8,5 м), перароблены з аднаго праёма да двух – уваход. Глыбіня сажалкі прыкладна суадносіцца з узроўнем падлогі цокальнага паверха. Першапачатковая функцыя будынка пакуль не высветлена. За савецкім часам будынак выкарыстоўваўся як адміністрацыйны (кантора масласырзавада, дом культуры), а таксама як жыллё працаўнікоў заводу. З сярэдзіны 1990 г. не выкарыстоўваецца і ў заняпадзе (абваліўся дах ад снегу).

Ад мемарыяльнай часткі, што месціцца за плотам масласырзавада, сярод зарасцяў дрэў захавалася некалькі надмагілляў Наргелевічаў. Каменная капліца разбурана і захавалася толькі

Сядзіба Яна Наргелевіча і Мальвіны Наргелевіч з Дыбоўскіх. Фота з кнігі: G. Brzkk, Benedykt Dybowski, Warszawa-Wroclaw, 1994

Надмагілі

ны. У міжваенны перыяд за часамі II Рэчы Паспалітай сядзіба здавалася ў арэнду. Мясцовыя жыхары Любчы добра памятаюць сям'ю апошніх арандатараў Мазураў (чатыры браты і сястра). Апошняя выйшла замуж за начальніка станцыі любчанскай вузкакалейкі.

Пасля Другой сусветнай вайны сядзіба закінута і часткова выкарыстоўваецца – на яе тэрыторыі створаны масласырзавод. Шмат якія іншыя гаспадарчыя пабудовы зніклі. Парк і сажалка зараслі. Сярод ацалелых будынкаў прыцягвае ўвагу «Дом парабкаў». Летам 2008 года сябрамі Беларускай асацыяцыі студэнтаў-архітэктараў праводзіліся даследаванні гэтага дома. Высветлі-

Дом парабкаў

склеп. Надмагілле У. Дыбоўскага ў выглядзе абеліска знішчана пасля апошняй вайны і адноўлена мясцовым мастаком Г. Пронькам. Для будаўніцтва прахадной масласырзавада было выкарыстана бярвенне з разабранай драўлянай царквы ў Падліпцы. А на месцы царквы зараз радыёвышка. Мясцовая праваслаўная царква адважылася аднавіць хоць нейкі напамін аб царкве і будзе побач каплічку.

Праходная масласырзавада з бярвення царквы ў Падліпцы

Такіх васьмь лёс напаткаў гэтую славетную мясціну. Ці дачакаемся калі-небудзь адраджэння Войнава? Аднавіць усю сядзібу наўрад ці атрымаецца, але можна хаця б мемарыяльную частку, а таксама зрабіць нейкае прысвячэнне мясцовай гісторыі (напрыклад, у выглядзе новага рэзэпта сыру). Гэта па сілах – было б жаданне. У любым выпадку шлях да адраджэння ляжыць праз веру і духоўнае ачышчэнне.

Зміцер САВЕЛЬЕЎ,
архітэктар, гісторык
Фота айтара

Жаніцьба Коміна

Ой, прыйшлі ночанькі
доўганькі,
Пасвяці нам, комінку
беленькі.
Мы ж цябе кветкамі ўбіралі,
Барвяночкай, рутай
аперазалі.

Самабытны абрад абагаўлення агню – Жаніцьба Коміна – вядомы з XIX стагоддзя. Амаль у кожнай хаце з 1 верасня на Піншчыне жэняць коміна. Гаспадар і гаспадыня прыбіралі яго, бялілі і ўпрыгожвалі ручніком ды кветкамі, а таксама гатавалі святочную вячэру. Мне давалося назіраць абрад і быць яго ўдзельнікам у вёсцы Пагост Жыткавіцкага раёна.

Для абраду комін рабілі з дроту, зверху абкручвалі белым палатном, потым бялілі, а знізу на сталёвыя рашоткі клалі лучыну. Потым, упрыгожаны кветкамі і стужкамі, падвешвалі яго пасярод хаты непадалёк ад святочнага стала. Жанчыны прыносілі прысмакі і клалі іх на стол. Пакруціўшы комін, запальвалі лучыну, і гаспадыня казала:

Кручу, вярчу і буры праганяю.
Дым і сажу нясі ворагам,
Свет, ахвоту і радасць
нясі нам.

Потым усе жанчыны становяцца ў вялікі карагод, пасярод якога – комін і стол з пачастункамі. Звяртаючыся да «жання», кажуць:

– Каміну, каміну, мы ж цябе

шануем, мы цябе паважаем – нясі толькі цяпло і радасць. Мы цябе жэнім, каб ты быў ласкавы.

Усе прысутныя водзяць карагод, спяваючы:

Свяці, наша свяціла,
Каб агню нам не тушыла,
Каб добра было прасці,

І сеяць цяпло ў хаце.

Гаспадар, падкладаючы лучыну, запрашаў усіх за стол, а перад застоллем казаў:

– Барані худобу: карову, курчак, конікаў, свінак, пчолак, авечак, козачак. Барані жыта, пшанічку. Захавай хлеб да краснай вясны. Дай, Божа, усяму расці, цвісці, жыці і людзей карміці.

Усе спявалі:
Ой, прыйшлі ночанькі
доўгія,
Пасвяці нам, комінку
бяленькі,
Мы ж цябе будзем жаніці,
Медавуху з квасам піці.
Свяці, каміначак, ясьненька.

Абрад «Жаніцьба Коміна» мог узнікнуць на даўніх традыцыях пакланення агню. Тут бацьціца тэатралізацыя, дзе з вялікай ахвотай бяруць удзел дзеці – як у карагодных дзеяннях, так і ў гульнявой частцы.

Напрыканцы ж хочацца пажадаць кожнаму дому, кожнай сям'і: «Комін-Каміначку, нясі цеплыню і дабрынечку!»

Мікола КОТАЎ,
фалькларыст

Школьнае крэзнаўства

Захаваць імёны ЗЕМЛЯКОУ

Гісторыя пачатку школьнага руху ў Свіслачы, зафіксаваная 1848 годам, у часы Расійскай імперыі, наблізілася да 160-гадовай адмеціны.

3 кастрычніка 1998 года да стапяцідзесяцігадовага юбілею гасцінна расчыніліся для наведвальнікаў дзверы крэзнаўчага музея Свіслацкай сярэдняй школы, які сёлета адзначае дзесяцігоддзе свайго існавання.

Заснавальнікамі музея па праве лічацца ганаровыя людзі Свіслачы – педагогі Цімошчанкі. Заслужаны настаўнік БССР Аляксандр Ануфрыевіч (на жаль, яго

мяма ўжо з намі) і яго жонка Ірына Іванаўна, якая і сёння ўваходзіць у склад Рады музея, заклалі трывалы падмурак для працы.

Мінулы навучальны год прайшоў для музея пад знакам пераможцы рэспубліканскага конкурсу музеяў «Гісторыка-культурныя каштоўнасці рэгіёну ў дзейнасці сучаснага музея ўстанова адукацыі» (I месца). На рэспубліканскі конкурс было прадстаўлена больш за сто работ. Шматлікія публікацыі ў газетах «Асіповіцкі край», «Крэзнаўчая газета», «Настаўніцкая газета», прысвечаныя славутым землякам і цікавым падзеям, былі адзначаны журы адпаведна.

Штогод вучні школы бралі ўдзел у раённым конкурсе навукова-даследчых работ, крэзнаўчых конкурсах і канферэнцыях. Праца «Свіслач праваслаўная» атрымала дыплом II ступені на абласным конкурсе навукова-даследчых работ (2002). Вучні школы былі дыпламантамі конкурсу «Дзень Зямлі – 2003» у розных намінацыях. Конкурсныя работы дзяцей, прысвечаныя 60-годдзю вызвалення Беларусі і 60-годдзю Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, таксама былі адзначаны. Журы рэспубліканскага конкурсу «Вся годдосьць міра от матерей» выдзеліла пошукава-даследчы атрад Свіслацкай сярэдняй школы Граматаў установы адукацыі «Рэспубліканскі экалагічны цэнтр дзяцей і юнацтва» (2006).

За час існавання музея яго наведальнікі каля васьмі тысяч чалавек, тут праводзіцца экскурсіі, урокі, ладзіцца сустрэчы з творчымі людзьмі. У розныя часы тут

пабывалі многія вядомыя на Беларусі людзі, госці з Амерыкі, Англіі, Расіі, Літвы, Латвіі.

Музей пастаянна папаўняецца новымі экспанатамі. Дзякуючы супрацоўніцтву з вучонымі НАН Беларусі, крэзнаўцам Юрыем Клеванцом, мы маем унікальныя архіўныя звесткі і археалагічныя знаходкі. На аснове даследаванняў Ю. Клеванца рабочы Асіповіцкага аўтамабільнага завода аўтаагрэгатаў А. Дораш выканаў макет Свіслацкага замка XVI ст. і падараваў музею. Перыяд вайны 1941–1945 гг., вызваленне Свіслачы 29–30 чэрвеня 1944 г. прадстаўлены лістамі з фронту, успамінамі.

Сярод музейных экспанатаў ёсць эксклюзіўныя. Напрыклад, 14 верасня 2008 года народны мастак БССР Уладзімір Іванавіч Стэльмашонка, бацька якога некалі быў вучнем Свіслацкай школы, падараваў музею 10 сваіх карцін. Не так даўно выс-

ветлілася, што дзяцінства і юнацтва знакамтай Ларысы Пампееўны Александроўскай таксама звязана з мястэчкам. Сёння мы даследуем яе жыццё і творчасць з тым, каб у Свіслачы сталі традыцыйнымі дзіцячыя фестывалі нашай духоўнай спадчыны «Перапёлка».

Работа ў крэзнаўчым музеі Свіслацкай сярэдняй школы працягваецца. Сёння сяры гуртка «Музеязнаўства» Асіповіцкага КДзіОТІК працуюць над праектам «Цэнтр экалагічнай эстэтыкі» абласнога конкурсу «Нам гэты мир завешано береч», які прысвечаны 65-й гадавіне вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

**Ніна САКАВА,
кіраўнік гуртка
«Музеязнаўства»
Асіповіцкага клуба дзіцячага
і юнацкага турызму
і крэзнаўства**

*І зноў пяе душа... І зноў струна гавора...
І зноў квецца верх... Зноў рытмы лье пяро...
Зноў маладая кроў узыгралася бы мора, –
А ў думках у маіх пайшло ўсё хадыром...
Дык грай жа, грай жа мне, мая святая Ліра,
Няхай твой слёзны зык абудзіць сонны свет...
Хай сэрца чулае сагрэе праўдай шчырай...*

«І зноў пяе душа...»

Гэта радкі з верша паэта Алеся Мілюця. Некалі зусім выпадкова натрапіла я на рукапіс пяці вершаў, калі працавала ў бібліятэцы Акадэміі навук Беларусі. Вершы кранулі душу, зачаравалі. Захацелася прадоўжыць знаёмства з паэтам, які хацеў сагрэць чулыя сэрцы шчырай праўдай свайго радка. Гэтыя пяць вершаў паэта мне раней чытаць не даводзілася. У калектывных зборніках «Мы іх не забудзем» (1949), «Сцягі і паходні» (1965), «Крывёю сэрца» (1967), дзе друкаваліся творы Алеся Мілюця, іх не было. Не аказалася іх і ў адной з публікацый вершаў паэта ў часопісе «Польмя» (1989, № 5).

Мяне зацікавіў зроблены рукою паэта надпіс, які папярэднічаў вершам: «У рэдакцыйны партфель «Калоссяў». Я ведала, што Алесь Мілюць з 1928 года пачаў друкавацца ў прагрэсіўных заходнебеларускіх газетах і часопісах, але не ведала, у якіх менавіта. І вось зараз узнікла назва «Калоссе». Літаратурна-навуковы часопіс пад такой назвай выходзіў у Вільні ў 1935–1939 гадах. Знойдзены рукапіс падказваў, што, магчыма, адным з аўтараў гэтага часопіса быў паэт з вёскі Скорычы Алесь Мілюць. Але адшукаць публікацыю ў гэтым выданні, не ўсе нумары якога захаваліся ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, не ўдалося. Затое была знойдзена публікацыя вершаў паэта ў часопісе «Шлях моладзі» (1934, 1935 гг.), які таксама выдаваўся ў Вільні.

Беларус

*Кім ты зьвешся?
– Беларусам.
Як жывеш ты?
– ... (у рукапісе –
Пад прымусам).
Што цяпер ты?
– Гніт надолі.
Чаго хочаш?
– Жыцця – волі...*

Псеўданім паэта – Алесь Нядоля – красамоўна адлюстравана ў нялёгкай і нядоўгі шлях сялянскага паэта.

Аляксандр Макаравіч Мілюць нарадзіўся 23.09.(6.10).1908 года ў сям'і, дзе апрача яго, было

восем дзяцей. Рос слабым, хваравітым хлопчыкам, рана пазнаў цяжкую сялянскую працу. Скончыў усяго два класы пачатковай школы, але, надзелены ад прыроды дапытлівым розумам, шмат чытаў, займаўся самаадукацыяй, рана пачаў пісаць вершы, друкаваў іх у заходнебеларускіх газетах і часопісах, а з 1939 года – у стаўбцоўскай раённай газеце. Працаваў рахункаводам у сельпо.

Брат Алеся Мілюця, якога, на жаль, ужо няма ў жывых, і да якога некалі заканамерна прывялі мяне мае пошукі, успамінаў, што Алесь часта складалаў вершы, працуючы ў полі, за плугам. Вечарам, прышоўшы да хаты, спяшаўся запісаць складзеныя за дзень вершы, адмаўляючыся нават ад вярчэры, а калі сястра працягвала настойліва клікаць яго, прасіў: «Пачакай крыху, да мяне прыйшла Муза».

З расказу Івана Макаравіча паўставаў вобраз чалавека смелага, адкрытага, прывабнага, часам нястрыманага і парывістага, але заўсёды шчырага і ўразлівага. Зразумела, што бяздушны чалавек ніколі не змог бы стаць паэтам, творцам.

Нельга не ўспомніць тыя цёплыя і шчырыя лісты, якія ў 1944 годзе Алесь слаў з фронту сваёй старэйшай сястры Мані (у 1983 годзе яна памерла). Пранікнутыя любоўю да блізкага чалавека і клопатам за яго лёс, яны даюць магчымасць лепш уявіць сабе характар паэта.

«Я шчаслівы, што і так пражыў ледзь не 36 гадоў. Самае галоўнае – не думаць пра смерць, не баяцца паміраць. Ты ж, дарагая сястрыца, не плач і не шкадуі, а глядзі толькі сябе. Галоўнае, не прастуджайся. Апранайся і абувайся як мага цяплей, таму што цяпер цябе няма каму абараніць». (6 жніўня 1944 года).

«Я ніколі не забуду твай працы, і, калі Бог мяне зберажэ, я ніколі цябе не пакіну ў крыві». (2 верасня 1944 года).

«Цяпер, пакуль я яшчэ жывы, падзялюся з табою хоць некалькімі думкамі,

якія выплываюць з глыбіні маёй душы. Пери за ўсё я хачу табе перадаць свой душэўны стан – ён у вышэйшай ступені спакойны, і я ўжо свядома рашыўся на ўсё. Я стаў цяпер надзіва смелым – як і трэба байцу-чырвоначармейцу, так што ты не паверыш, як я тут нічога не баюся, ніякіх бітваў і баявых страхай.

Чаму? Я і сам не скажу, можа ўжо прывык, а можа ў мяне зарадзілася баявая адвага, нешта ў гэтым родзе. Потым я нічога не шкадую – ні мінулага жыцця, ні іншага чаго: усё ўжо ў мяне скончана, я ўжо ад жыцця сваё атрымаў. Шкада толькі цябе як лепшай маёй роднай сястры, але нічога не зробіш – такая ўжо доля. Я толькі хачу, каб ты па мне не тужыла, не ўбілася і не плакала. Гэта табе пашкодзіць, а мне нічога не дапаможа». (26 верасня 1944 года).

Уважлівы да блізкіх, рашучы ва ўчынках, непасрэдны і абаяльны – такім чалавекам быў Алесь Мілюць, і ўсе гэтыя рысы паэта наклалі адбітак на яго творчасць.

У многіх вершах Алеся Мілюця 1930-х гадоў гучыць пратэст супраць сацыяльнай несправядлівасці, а каб пісаць і друкаваць такія вершы ў тыя гады, калі наш край быў пад прыгнётам Польшчы, трэба было сапраўды мець мужнае сэрца.

Лепш за ўсё характарызуюць паэта яго творы. А ў вершах Алеся Мілюця, эмацыянальных і непасрэдных, душа яго, якая не прымала зла і несправядлівасці, адкрыта насустрач людзям, сонцу, дабру, прыгажосці. Вось ён захапляецца характарам зімо-

Гэта ўжо лёс такі – нарадзіўся чалавек паэтам, з талентам, з крыламі. І крылы гэтыя ўзнімалі яго ў сінюю вышнюю неба. І тое, што жыло ў яго душы, тое, што жыло ў яго сэрцы, ён імкнуўся хутчэй выліць на паперу. І нараджаліся вершы, шчырыя і чулыя. І адрасаваны гэтыя вершы не толькі сучаснікам паэта, але і нам з вамі.

**Святлана КОШУР,
старшы навуковы супрацоўнік Карэліцкага раённага музея**

вага вечара, калі зоркі, «парваўшы іскрысты ланцуг, па зямлі раскаціліся агнём», вось піша аб прыгажосці роднай прыроды, але тут жа ў вершы адчуваецца боль і горыч за тых, хто вымушаны жыць у няволі. Паэт верыць у тое, што зможа ўбачыць свой край шчаслівым і вольным. Ён заклікае ў сваіх вершах заўсёды заставацца вернымі сабе, сваёй зямлі. І гэты заклік паэта з далёкага 1930 года данёс да нас сёння зборнік «Дзень паэзіі» за 1990 год, дзе быў надрукаваны верш паэта «Брату».

*Ты будзь, брат, верны да канца
Сваёй зямлі, свайму Народу,
Што стогне з гора год ад году,
Ты будзь, брат, верны да канца...
Хоць мы спаткаем шмат нягодаў,
– Май дух адважнага байца!
Ты будзь, брат, верны да канца,
Сваёй зямлі, свайму Народу!*

У апошнім сваім франтавым пісьме да сястры Алесь Мілюць пісаў: «Я думаю, сястрыца, цябе гэтае пісьмо засмуціць і ўсхваляе, таму што ў ім ёсць развітальныя матывы, не пранікайся гэтым, улічы, што кожную хвіліну я магу быць забіты або паранены, а таму я пішу табе так, як гэта ўжо апошні раз, такое ўжо ваеннае становішча, але глыбока веру, што Бог дасць мне магчымасць вярнуцца дадому. Вайна ўжо набліжаецца да канца. Вораг дабіваецца, і недалёкі той дзень, калі я з перамогаю вярнуся дадому, і мы тады разам заживём новым ціхамірным шчаслівым жыццём, яшчэ мацней любячы і памагаючы адно аднаму, а цяпер нейкі час трэба пацярапець. Калі будзеш пісаць мне, пішы многа, пісьмо ўсё роўна дойдзе. Пішы ўсялякую дробязь. Гэта мяне вельмі парадзе. Але як можна хутчэй пішы. А цяпер – бывай!» (11 кастрычніка 1944 года).

Гэта былі апошнія словы развітання з сястрой. На жаль, паэт не дажыў да светлага дня Перамогі. Ён загінуў 26 кастрычніка 1944 года на фронце ва Усходняй Прусіі. Пахаваны ў брацкай магіле ў пасёлку Ватуціна Неспераўскага раёна Калінінградскай вобласці.

Усяго 36 гадоў пражыў паэт. Але вядома, што каштоўнасць чалавечага жыцця вымяраецца не колькасцю пражытых гадоў, а колькасцю і якасцю таго, што паспеў чалавек зрабіць за свой век. Жыццё паэта Алеся Мілюця было кароткім, яго талент не паспеў разгарнуцца на ўсю моц. І хай не ўсе з тых вершаў, што ён пакінуў, дасканалыя, аднак у лепшых з іх адчуваецца душа і праўда, а гэта і ёсць адметныя рысы сапраўднай паэзіі. І таму заканамерна тое, што сёння вершы нашага земляка маленькім ручайком уліліся ў вялікую раку, імя якой – Паэзія.

З набыццём статусу незалежнай дзяржавы жыццё ў Беларусі стала больш і цікавым, і разнастайным. Такое лёгка зразумець: будучы суверэннай, краіна без усялякай падказкі, дыктату звонку магла самастойна праводзіць сваю ўнутраную і знешнюю палітыку, максімальна адпаведную інтарэсам тытульнага народа. Не будзь Беларусь незалежнай дзяржавай, на яе тэрыторыі не адбылася б падзея, якую я смела залічваю ў разрад знакавых.

Гэта – Першы з'езд беларусаў свету. Праходзіў ён 8–10 ліпеня 1993 года, і не абы-дзе, а ў самой беларускай сталіцы і не на ўскрайку яе, а ў самым цэнтры, у самай прэстыжнай установе культу-

ры – Дзяржаўным акадэмічным вялікім тэатры оперы і балета Рэспублікі Беларусь. Ужо па адным гэтым можна меркаваць, якое велізарнае значэнне надавала высокае кіраўніцтва суверэннай Рэспублікі Беларусь праблеме ўсталявання трывалага супрацоўніцтва метраполіі са сваёй крайне неаднароднай паводле многіх прыкмет дыяспарай. Сярод яе прадстаўнікоў было ня мала і такіх, якім яшчэ зусім нядаўна навешвалі ярлык заклятых ворагаў беларускага народа. І вось цяпер улады далі ім дазвол удзельнічаць на роўных з іншымі ў працы такога важнага форуму.

Ідэя правядзення буйна-маштабнай акцыі са сваімі супляменнікамі з-за мяжы ўзнікла не спантанна, не на голым месцы. Ёй папярэднічаў шэраг канструктыўных сустрэч лакальнага характару з прадстаўнікамі беларускай дыяспары, падчас якіх з няўмольнай сілай нараджалася, мацнела ўсведамленне жыццёвай неабходнасці арганізацыі такога роду мерапрыемства больш шырокага маштабу. Такім параметрам у поўную меру адпавядаў праведзены 19–20 снежня 1992 года ў памяшканні Дома літаратараў у Мінску Першы сход беларусаў блізкага замежжа. Яго згуртаванне беларусаў свету (ЗБС) «Бацькаўшчына» рыхтавала сумесна з афіцыйнымі ўладамі. Даводзілася некаторыя пытанні ўзгадняць падчас сустрэчы з намеснікам старшыні ўрада Рэспублікі Беларусь Міхаілам Дземчуком. Фінансавую дапамогу згадзіліся аказаць міністэрствы адукацыі, інфармацыі, культуры, замежных спраў. З прывітаннімі да ўдзельнікаў сходу звярнуўся Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслаў Шушкевіч.

Пасля правядзення Першага сходу беларусаў блізкага замежжа на парадак дня была пастаўлена непараўнальна больш адказная задача: падрыхтоўка Першага з'езда беларусаў свету. Часу адвялі ня многа – трохі больш за паўгода. З уласцівай для большыні сяброў Рады ЗБС «Бацькаўшчына» адказнасцю ўсе яны актыўна ўключыліся ў працу. Узначальваў Раду ад першых дзён яе ўтварэння пісьменнік і публіцыст Яўген Лецка. Трохі пазней быў абраны выканаўчы орган ЗБС «Бацькаўшчына» – Управа, якую ўзначаліў Валер Герасімаў. Наколькі сур'ёзны характар набыла падрыхтоўка да гэтай незвычайнай для нашай краіны падзеі, вынікае з таго, што сустаршынямі па правядзенні з'езда абралі Прэзідэнта ЗБС «Бацькаўшчына» Васіля Быкава і міністра замежных спраў РБ Пятра Краўчанку. Вельмі важна, што дзякуючы сродкам масавай інфармацыі пра маючы адбыцца з'езд беларусаў свету ведала шырокае

ЗНАКАВАЯ ПАДЗЕЯ

Да 15-годдзя Першага з'езда беларусаў свету

кола людзей. Абсалютная большыня з іх пазітыўна ставілася да такога мерапрыемства, што толькі натхняла да працы яго непасрэдных арганізатараў.

Праўдзівая інфармацыя пра паспяхова працу па падрыхтоўцы да з'езда беларусаў свету масавым патокам паступала ў высокія эшалоны ўлады.

Прыхільнае стаўленне кіраўніцтва, яе афіцыйных ідэалагічных і навуковых структур да ідэі з'езда беларусаў свету пазітыўна адбілася, істотна аблегчыла дзейнасць яго непасрэдных арганізатараў. Па-добраму здзіўляла актыўнасць і кампетэнтнасць па ўсіх пытаннях правядзення з'езда старшыні Рады ЗБС «Бацькаўшчына» Яўгена Лецкі. Пры патрэбе пасяджэнні праводзіў ён два разы на тыдзень. Неаднойчы даводзілася з-за змяненняў сітуа-

цыі карэнным чынам пераглядаць раней прынятыя рашэнні, што толькі ішло на карысць агульнай справе. У належнай ступені адпавядала ёй плённая праца спецыяльна створанай Рабочай групы па падрыхтоўцы з'езда на чале з Ганнай Сурмач. Ні ў каго не мелася прэтэнзій да таго, як выконвае няпростыя арганізацыйныя пытанні, забяспечвае фінансаванне з'езда выканаўчы дырэктар ЗБС «Бацькаўшчына» Барыс Стук. Бездакорна спраўлялася з абавязкамі сакратара згуртавання Алена Макоўская.

Нечаканасцю для многіх, і найперш для самой Рады ЗБС «Бацькаўшчына», з'явілася неспадзяванае байкатаванне маючага адбыцца з'езда кіраўніцтвам Беларускага Народнага Фронту «Адраджэньне», хаця акурат ад яго зыходзіла ініцыятыва па правядзенні такога форуму. Асноўнай

падставай для заняцця такой дэструктыўнай пазіцыі з'явілася актыўнае падключэнне да ўдзелу ў ім уладных структур. І толькі за некалькі дзён, калі ўжо ніяк нельга было сарваць гэтае надзвычай важнае для краіны агульнанацыянальнае мерапрыемства, фронтаўцы прынялі рашэнне ўдзельнічаць у ім. Сам старшыня БНФ «Адраджэньне» Зянон Пазыняк выступіў на з'ездзе.

Усяго ж у гэтым форуме ўдзельнічала 486 дэлегатаў, 510 – з Беларусі, больш за 200 запрошаных на яго гасцей.

Пленарнае пасяджэнне з'езда пачалося з кароткага ўступнага слова Прэзідэнта ЗБС «Бацькаўшчына» Васіля Быкава. Затым, як і трэба было чакаць, выйшаў Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслаў Шушкевіч. Прысутных у зале, несумненна, вельмі абрадавала, што першая дзяржаўная асоба характарызавала з'езд як гістарычную падзею. Такое ж прагучала і ў прывітальнай прамове народнага пісьменніка, старшыні камісіі Вярхоўнага Савета Беларусі па культуры, адукацыі і захаванні гістарычнай спадчыны, старшыні Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны Ніла Гілевіча. З асноўным дакла-

карыстацца роднай мовай! Першым выступіў з грунтоўнай прамовай услед за высокімі афіцыйнымі асобамі гісторык, беларускі грамадскі дзеяч, рэдактар газеты «Беларус» (ЗША, Нью-Йорк) Янка Запруднік. Многіх з прысутных да глыбіні душы закранулі яго словы пра ўцекачоў лета 1944 года: «...нашым агульным назоўнікам, непарушнай агульнай платформай заўсёды заставалася Беларусь, беларуская мова, справа нацыянальна-культурнага адраджэння і свабоды Беларускай дэмакратычнай дзяржавы».

Яшчэ да з'езда беларусаў свету Янка Запруднік некалькі разоў наведваў радзіму і як глыбокі аналітык і спраўдны патрыёт не ўсё ўбачыў у ёй такім, як таго яму хацелася. Несумненна, захады па ажыццяўленні прынятага ў студзені 1990 года Закона «Аб мовах у Беларускай ССР» пакрысе мянялі моўную сітуацыю, але яна заставалася далёка не сучаснай. Янка Запруднік не памыліўся, кажучы прысутным у зале, што ў моўным плане «Бацькаўшчына ў пэўным сэнсе апынулася на чужыне і ўнукі ейныя не здольныя разумець мову дзядоў сваіх».

Яшчэ больш крытычна ставіўся да недасканалай моўнай палітыкі на Бацькаўшчыне беларускі пісьменнік і грамадскі дзеяч з Польшчы Аляксандр Баршчэўскі (літаратурны псеўданім – Алесь Барскі). Ён ніколі не саграшыў супраць ісціны, скажаўшы, што адразу ж на дзяржаўнай беларуска-польскай мяжы сутыкнуўся «з сучаснай русіфікацыяй», што «паслядоўна ў Беларусі не рэалізуецца пастанова Вярхоўнага Савета аб беларускай мове як дзяржаўнай».

Ад праваслаўнай царквы Беларусі слова бралі айцец Міхаіл Уляхін (Палацк), Георгі Латушка. Ніводзін з іх не закрануў праблему № 1 у варунках Беларусі – мову праваслаўнага набажэнства. Можна думаць, што іх цалкам задавальняла навязаная духоўнымі і свецкімі ўладамі царскай імперыі для праваслаўнай царквы Беларусі руская мова. Не палічыў патрэбным спыніцца на гэтай надзвычай актуальнай для нашай краіны праблеме ў сваім пасланні ўдзельнікам з'езда Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі, член Свяшчэннага Сінода Філарэт, хаця на адрас кіраўніцтва дадзенай канфесіі ўжо было выказана на той час ня мала крытычных заўваг ад нацыянальна-патрыятычных колаў за працяг русіфікатарскага курсу ў сваёй царкоўна-рэлігійнай дзейнасці.

*Леанід ЛЫЧ,
доктар гістарычных
наук, прафесар
(Заканчэнне будзе)*

У зале пасяджэнняў

дам «Беларуская ідэя і адбудова беларускай дзяржаўнасці» выступіў віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук Беларусі, сябра Рады ЗБС «Бацькаўшчына» Радзім Гарэцкі. Змястоўны справаздачны даклад аб дзейнасці ЗБС «Бацькаўшчына» за перыяд з 1990 года зрабіў старшыня яго Рады Яўген Лецка.

Неацэнную не толькі гістарычную, але і практычную каштоўнасць мае амаль кожнае выступленне на з'ездзе. Прыкрытэтам узяць слова на ім карысталіся прадстаўнікі беларускай дыяспары. З вялікай увагай слухаліся выступленні тых, хто, ратуючыся ад савецкіх рэпрэсіўных органаў, падаўся ўлетку 1944 года на захад. Многіх здзіўляла, што ўсе яны падчас выступленняў і ў кулуарах з'езда карысталіся толькі беларускай мовай. І прычына была для такога здзіўлення: на працягу амаль пяцідзясяцігоддзя не піць вады з роднай крыніцы і тым не менш

Госці і ўдзельнікі – у музеі архітэктуры пад адкрытым небам

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 37–38)

Налібокі – беларускі цэнтр былой вытворчасці шкляных і крышталёвых вырабаў. Шкляная мануфактура была створана па загадзе ўладальнікаў Налібокаў Радзівілаў у 20-я гады XVI стагоддзя. Гэтая вытворчасць існавала тут да 1864 года. Вырабы славіліся на ўсю Еўропу. Польскі кароль Станіслаў Пяноўскі не саромеўся ставіць гасцям шкляныя налібоцкія сервізы, загадаўшы іншага і не падаваць. Налібоцкія вырабы знаходзяцца ў музеях розных краін Еўропы і Расіі, толькі амаль няма іх у Беларусі. Шліфавалі ж шкло тут і ў суседніх вёсках (у тых жа Янковічах). Славіліся Налібокі таксама і жалезнымі вырабамі з балотнай руды (першая доменная печ была збудавана недалёка адсюль – у Вішневе). Ды і назву вёскі выводзяць ад слоў «Налі бакі», гэта значыць – «налі тья бакі балотнай рудой». Вырабы па мясцовых рэчках з запрадамі сплаўлялі разам з лесам у Стоўбцы, а па Нёмане практычна ва ўсю Еўропу. На жаль, нават слядоў той былой славы не засталася.

Касцёл у Налібоках, алтар св. Андрэя Баболі і каваная званіца

Помнік загінулым удзельнікам Арміі Краёвай

Налібокі ад касцёлу

Налібоцкі касцёл пабудаваны ў 1447 годзе. Спачатку драўляны, а цяпер цагляны. Адзін з найбуйнейшых не толькі ў Беларусі, але і ва ўсёй Еўропе. У часы вайны ксёндз-пробашч быў капеланам мясцовага аддзела Арміі Краёвай. Расстраляны немцамі. Тут, на могілках стаіць помнік мясцовым удзельнікам АК (магчыма адзіны ў Беларусі), загінулым у часы вайны. Пры савецкай уладзе касцёл

ток зялёных галінак ядлоўца з цудадзейнымі ягадамі і мы рушылі далей.

Івянец. З яго назвай таксама звязана прыгожая легенда. Тут мы пабывалі ў мясцовым гісторыка-этнаграфічным музеі. Работнікі музея чакалі нас, нягледзячы на позні час. Раней гэта быў музей Фелікса Эдмундавіча Дзяржынскага. У наш час яго экспанаты перанесены ў музей Дзяржынава (раней

мецкім гандлёвым таварыстве. Наладзілі сувязь з партызанамі, перадавалі ім неабходную інфармацыю. Такім чынам дапамаглі 700 мясцовым жыхарам зберагчы іхняе жыццё. Летам 1943 года «акаўцы» вызвалілі Івянец ад немцаў на некалькі дзён. Дзяржынскія аказвалі гэтаму ўсю магчымую дапамогу. Немцы, аб'яднаўшы сілы, вярнулі сваю ўладу, сабралі пад расстрэл мноства людзей. Люцыя заявіла немцам, што гэтыя людзі ні ў чым не вінаватыя. Немцы за такую дасведчанасць арыштавалі Казіміра і Люцыю. Неўзабаве іх расстралялі.

Чамусьці аб гэтым у музеі ні слова, ні дакумента. Ёсць стэнд, прысвечаны Паплаўскаму Канстанціну Іосіфавічу (1912 г. нар.) – мастацкаму кіраўніку дзяржаўнага народнага хору БССР, які нарадзіўся каля Івянца. Адзначаецца, там жа, пад Івянцом, нарадзілася і ягоная дачка Ядвіга Паплаўская. Прадстаўлены ў музеі і калекцыя праваслаўных ікон на драўляных дошках, вырабы народнага ткацтва, знакамітая Івянецкая кераміка, у прыватнасці, івянецкая

скульптура XX стагоддзя, асабліва экспрэсіўныя, вельмі выразныя, з гумарам, драўляныя вырабы мясцовага майстра Пупко. Пабач з музеем – сучасная дзеючая керамічная майстэрня. Там кожны выбраў сабе пэўныя сувеніры на памяць – вазы, падсвечнікі, свісцёлкі, керамічныя шклянкі ды іншае. Асабліва цікавасць выклікалі вырабы з унікальнай мядовай керамікі.

Агледзелі белы касцёл – высокае вытанчанае віленскае барока Глаўбіца, затым – Чырвоны касцёл, стылізаваная копія касцёла Святой Ганны з Вільні, пабудаваны ў 1905–

Белы касцёл у Івянцы

кафля, вядомая ў ВКЛ і далей яшчэ з XVI стагоддзя, драўляная

1907 гадах Аляксееўскі (у гонар Святога Аляксея) касцёл. На жаль, з-за позняга часу ні ў адзін заўсёды не ўдалося.

Дамой вярталіся насычаныя ўражанымі. Маршрут несумненна ўдалы. Тым больш, што з сямі турыстычных цудаў Міншчыны мы за адну паездку пабачылі ажно тры: Рубяжэвіцкі ды два Івянецкіх касцёлы.

Валеры ЛІПНІЦКІ,
доктар тэхнічных навук

Фота айтура

Творчасць чытачоў

Мая Вялікая Літва

У нетрах сытых непразных
пушч,
На абрусах-лугах з духмяных
кветак
Зубры баліся, нагуляўшы
тлушч,
Буслы лятаць сваіх вучылі
дзетак.
Была калыска ў лоне той зямлі.
З яе пайшоў наш род
светлагаловы.
Мы самастойна промысел
вялі,
Хадзілі і з літоўцамі на ловах.
Пракламаваў мангольскі
ваёўнік,
Што ў Адрыятыцы абмые
боты.
Прайшоў мядзведзя рускага
пчальнік,
Агнём яго пусціў і выеў соты.
Паў стольны Кіеў – ліха чорт
прынёс.
Паганцы балты пад «Крыжом»
стаганалі.
Свой гістарычны павярнуўшы
лёс,
Мы, русічы, Літвой Вялікай
сталі.

Кангламерат плямён,
саюз эліт
Далёка ў свеце Мовай
адазваўся.
Убачыў вораг меч, а сябар –
шчыт.
Вялікі князь крыху каранавався.
Прэч з Кіеўскай Русі скакаў
баскак,
Якому мора чорнай явай
стала.
Нас пяць стагоддзяў абмінаў
крыжак.
Кап'ё ліцьвіна пад Крамлём
стаяла.
Хто меўся Русь Літоўскую
вучыць,
З кім сябраваць, якім багам
маліцца –
Шчаслівым тым, хто ўсё ж
застаўся жыць,
Свабода доўга будзе
толькі сніцца.
Узняўшы меч, князь выкрыкне:
«Рубон!»
І панясе героя конь падкуты
«аз-букі-ведзі».
Таптаць агрэсараў і наўздагон
З шаломаў іх выкрэсываць
салюты!

Нас паважалі за вайсковы гарт.
Храністы сведчаць доблесць
нашай сталі.
Малайцаватасць, рыцарскі азарт
Суродзічаў заўсёды вызначалі.
І ў мірны час ва ўгоду Перуну
Літаўры білі, падалі букеты.
За чэсць, шляхетнасць,
за сваю адну
Вялі двубоі рыцары-паэты.
У век бліскучых вех
і першынства,
«Век залаты», здзяйсненнямі
славуты,
На стол цывілізацыі Літва
Паклала адмысловыя Статуты.
Мы склалі кодэкс грамадзянскіх
праў.
На Захадзе складалі гараскопы.
Статутамі сойм ВКЛ заклаў
Падмурак дэмакратыі Еўропы.
Энтузіяст, спраў кніжных
валадар,
Наш продак быў асветнікам
з прызвання.
Бы дзверы ў храм навук,
першадрукар
Раскрыў мастацтва
кнігадрукавання.
Яго натхніў стваральны
рэнесанс
Металам узмаціць
«аз-букі-ведзі».
За межы пакаціўся рэзананс,
Мы ганарымся. Б'юць чалом
суседзі.

Каб больш у нас ані кароль,
ні цар
Адзінаверцаў не абаранялі,
Юдолю іх шпурнуўшы на алтар –
Мы унію царкоўную прынялі.
Тады, як ачышчальныя кастры
З ерэтыкоў рабілі
артадоксаў,
На нашым уніяцкім цвінтары
Пазбеглі рэлігійных
парадоксаў.
У княстве насамрэч было
грахом
Багацце вызнаваць
за святатацтва.
Удойлідстве, асветніцтве –
кругом
Магнацтва праяўляла
мецэнацтва.
Каштоўным камнем
зіхацеў магнат.
Ды з перлаў тых не сталіся
каралі,
Бо кожны ззяў на свой манер
і лад.
І вось фінал – апосталы
прапалі.
Гучыць набат, што ў краі
заняпад...
Тут ні пры чым саюзы
з панскай Польшчай
І сённяшні славянскі
ўсходні брат,
Які вучыўся ваяваць пад Оршай.
Мы пэўны час, як наш агмень
пагас,

Чужых дзяржаў прымервалі
мундзіры...
Але жылі у нас, жывілі нас
Свае закон,
культура і куміры!
Алесь ЯЖЭВІЧ,
настаўнік,
м. Краснаполле
Расонскага раёна

«Святая Русь». Для большасці насельніцтва нашага раёна гэтая назва нічога не гаворыць. Але толькі не для жыхароў Падольскага сельсавета. Яны добра ведаюць гэты маляўнічы, даволі глухі куточак зямлі на паўночным захадзе ад Падольска, усяго за 15 кіламетраў. Тут на працягу стагоддзяў жывуць стараверы, або стараабрадцы – людзі, якія амаль ад часоў хрышчэння Русі захоўваюць свае традыцыі, мову, абрады.

Шмат стагоддзяў: праваслаўе – з Х ст., каталіцтва – з XIII, пратэстантызм і уніяцтва – з XVI распаўсюджвалі на беларускіх землях свае вучэнні. Для гэтай мэты засноўваліся кляштары, узводзіліся храмы, ствараліся брацтвы. Адкрываліся школы, выдаваліся кнігі рэлігійнага зместу, падрыхтоўваліся святары. Але ўсё гэта не характэрна для такой галіны праваслаўя, як стараверства. Ва ўсе часы стараверы былі пад пільным наглядом як дзяржаўных, свецкіх улад, так і афіцыйнай праваслаўнай царквы. Аднак, нягледзячы на ўсе цяжкасці і перашкоды, стараверы ў Беларусі захавалі сваю веру, традыцыі, культуру.

І толькі Усерасійскі Сабор 1917 г. у Маскве адмяніў «клятвенныя забароны» і звярнуўся да праваслаўных, у тым ліку і да старавераў, з адозвай аб згодзе і аднанні.

Пасяленні старавераў на поўначы Астравеччыны

Цяпер у краіне існуе больш за 20 абшчын старавераў. Расселены яны ў Гомельскай, Віцебскай, Магілёўскай, Мінскай і ў нязначнай колькасці ў Гродзенскай абласцях.

Гаворачы аб вытоках стараабраднасці, неабходна зрабіць экскурс у гісторыю гадоў на 300 таму. Цар Аляксей Міхайлавіч і маскоўскі патрыярх Нікан у сярэдзіне XVII ст. выразылі ажыццявіць рэформу ў праваслаўнай царкве.

Але не толькі гэтыя новаўвядзенні прывялі да расколу ў афіцыйнай царкве. У XVII ст. праваслаўная царква была буйнейшым феадалам: мела сваіх прыгонных сялян, свае землі, промыслы, атрымлівала прыбыткі ад пасяленняў на манастырскіх і царкоўных землях. Царкоўныя багацці не падлягалі афіцыйнаму ўліку. Усё гэта і выклікала незадаволенасць народа. Такім чынам, стараабраднасць была народжана сацыяльнымі супярэчнасцямі. Яно выспела ў нетрах рускай праваслаўнай царквы, а царкоўная рэформа патрыярха Нікана паслужыла толькі фармальнай падставой для расколу.

Пасля расколу праваслаўнай царквы стараверніцтва хутка распаўсюдзілася па ўсёй тэрыторыі Расіі. Ратуючыся ад ганенняў і пераследу з боку афіцыйных уладаў і царквы, стараверы пакідалі родныя мясціны і шукалі прытулак у глушчы сібірскай тайгі, сярод балот, часта сяліліся ў суседніх краінах. Так яны трапілі на беларускія землі.

Перасяленне за мяжу, асабліва ў Рэч Паспалітую, давала стараверам магчымасць захаваць сваю маёмасць, таму што тут раскол у царкве не лічыўся ерассю, а вернікаў не падвяргалі ганенням. Становішча старавераў на землях Рэчы Паспалітай значна ўмацавалася, калі спецыяльная камісія, створаная дзяржаўнымі органамі краіны, не знайшла ў старавераў нічога крамольнага і прыйшла да высновы, што яны «не належаць да ліку небяспечных для дзяржавы і царквы сектантаў».

Вялікі размах набываюць уцёкі з паўночна-заходніх рускіх земляў у першай па-

лове XVIII ст., асабліва ў час рэформаў Пятра I, якія непамерным дзяжарам ляглі на плечы простага народа. У выніку ўзмацнення царскай улады і ўціску афіцыйнай царквы стараверы былі пазбаўлены амаль усіх грамадзянскіх правоў. Згодна з дадзенымі Сената ад 17 верасня 1772 г., толькі за перыяд з 1719 па 1736 гг. пакінулі месцы свайго пастаяннага жыхарства 442 тысячы стараабрадцаў. Як паведамляюць розныя крыніцы, больш за сто тысяч старавераў накіраваліся на беларускія землі. З тых часоў і жывуць у нашым краі стараверы.

Цяпер на тэрыторыі Падольскага сельсавета два пасяленні старавераў – Стрыпіншкі і Ясень. Стрыпіншкі – гэта абагуленая назва месца іх пасялення. На самой справе гэта цэнтральны хутар, дзе сталя (і цяпер яшчэ стаіць) царква, была школа-

Стараверы перад храмам

сямігодка (застаўся толькі падмурак, а сам будынак разабралі). Царкву і школу пабудавалі па ўказанні ўладаў у 1903 г. Да гэтай пары існавала толькі невялікая малельня ў Зароўі.

Паводле ўспамінаў старажылаў (а іх ужо засталіся адзіныя) Рыгора Нікадзімавіча Тацьчыва і Агаф'і Карнеёўны Андрэвай, некалі ў гэтай мясцовасці было больш за 150 хутароў. Практычна кожны меў сваю назву – Ройсцішкі, Бруханішкі, Ляшчынава, Зароўе, Табары, Падмедзіна і іншыя.

Непасильная, найцяжэйшая праца ператварыла ў свой час гэтыя «гіблыя мясціны» ў край, дзе жылі сотні людзей. Яшчэ і цяпер сярод кустоў на ўскрайках лесу можна знайсці стараы мялірацыйныя каналы, выкапаныя ўручную. Сярод лесу трапляюцца палыны, на якіх засталіся падмуркі былых пабудов, растуць напаяўдзічальныя плодзавыя дрэвы. Усё гэта сведчыць, што яшчэ гадоў 20–30 таму тут кіпела жыццё. У час выбараў у мясцовыя органы ўлады 17 чэрвеня 1973 г. тут пражывала 128 чалавек дарослага насельніцтва, якія мелі права голасу. У Стрыпінскай школе навучалася 46 вучняў, падрасцілі 19 дашкалят.

Дакументальна пацвердзіць больш дакладны перыяд пасялення старавераў у нашай мясцовасці не ўяўляецца магчымым. Але яшчэ ў 1970-я гг. з гутарак са старажыламі Міхаілам Васільевічам Андрэвым, Якавам Кандратавічам Занавым і іншымі я даведаўся, што іх бацькі, дзяды і прадзеды жылі тут пастаянна. Займаліся сельскай гаспадаркай, цяжкай працай здабывалі хлеб для сваіх мнагадзетных сем'яў, святая захоўвалі традыцыі, зберагалі родную мову, адзначалі святы. Сем'і традыцыйна ствараліся з адзінаверцаў, а мяшаныя шлюбы забараняліся. Дзяўчаты выходзілі замуж з 16 гадоў, мужчыны жаніліся ў 21. Сустракаліся і больш раннія шлюбы – з 13–15 гадоў.

У сувязі з тым, што астравецкая галіна старавераў адносілася да «папоўцаў» (г.зн. у адносінах паміж чалавекам і Богам яна прызнае пасрэдніка – «бацошку»), царква была месцам жаданым і прыцягальным для ўсіх жыхароў Стрыпіншак. Другім такім мес-

«Лествіца» – своеасаблівыя пацеркі

цам агульнага збору тутэйшых жыхароў былі могілкі, якія ва ўсе часы ўтрымліваліся ва ўзорным парадку. І цяпер на Сёмуху соды з'язджаюцца сотні людзей, родных якіх знайшлі вечны супакой на гэтых могілках.

Стрыпінскі цяпер – даволі пустыннае месца. На вялікай тэрыторыі жывуць усяго чатыры чалавекі. Час – вялікі рэфарматар: моладзь пацягнулася да цывілізацыі і паступова адышла ад традыцый бацькоў. Большасць маладых людзей у 1970–1980-я выехала ў суседнюю Літву, старыя людзі паўміралі. Такім натуральным чынам змянялася насельніцтва «Святой Русі». У гады Вялікай Айчыннай вайны многія са стараабрадцаў са зброяй у руках абаранялі сваю Радзіму, многія склалі галовы на полі бою, некаторыя вярнуліся дадому інвалідамі. Не абмінула віхура вайны і «Святую Русь», і толькі нямы сведка – абеліск на хутары Падмедзіна нагадвае аб тым, што на гэтым месцы фашысты расстралялі 22-х маладых мясцовых жыхароў пасля таго, як у раёне станцыі Лынтупы партызанскі атрад пад кіраўніцтвам Ф. Маркава правёў чарговую паспяховаю аперацыю.

На пачатку калектывізацыі тут быў створаны калгас, дарэчы, не з горшых у Падольскім сельсавете.

Вёска Ясень – другое паселішча старавераў на тэрыторыі сельсавета.

Цяпер тут жывуць Сцяпанавы, Плотнікавы, Зубанаў. Старажылы тутэйшых мясцін – Гаўрыла Іларыёнавіч і Анастасія Іўдзееўна Плотнікавы. Гаспадару зараз 89 гадоў, ён нарадзіўся на хутары Шайкуны, якім валодалі паны Свольскены. У Ясень пераехаў пасля жаніцбы. Жонка – ураджэнка Швянчонскага раёна Літвы. Да калектывізацыі сям'я мела 10 гектараў зямлі, пасля стварэння калгаса ў 1950 г. Гаўрыла Іларыёнавіч аж да свайго 70-годдзя працаваў конюхам. Стараабраднасць законы і традыцыі ў сям'і ў вялікай пашане. Дзеці ўсе хрышчаныя, унукі – таксама. Старэйшына сям'і не ўжывае гаролкі, не курыць, трымае ўсе пасты. Жонка таксама вельмі набожная, добра ведае гісторыю стараабраднасці (у асаблівай пашане ў яе заснавальнік стараверства пратапоп Авакум), мае календар усіх рэлігійных святаў. Сям'я дружна жыве з суседзямі.

Гаўрыла Сямёнавіч Сцяпанаву 85 гадоў, але выглядае цудоўна, бадзёра. Толькі вочы хворыя, таму прызначана яму першая група інваліднасці па зроку. Гаўрыла Сямёнавіч, яго бацька і дзед – ураджэнцы вёскі Ясень, а прадаед быў родам з Санкт-Пецярбурга. Быў на службе, за руплівасць, гаспадарлівасць і стараннасць яму было выдзелена ў Ясень 30 гектараў зямлі.

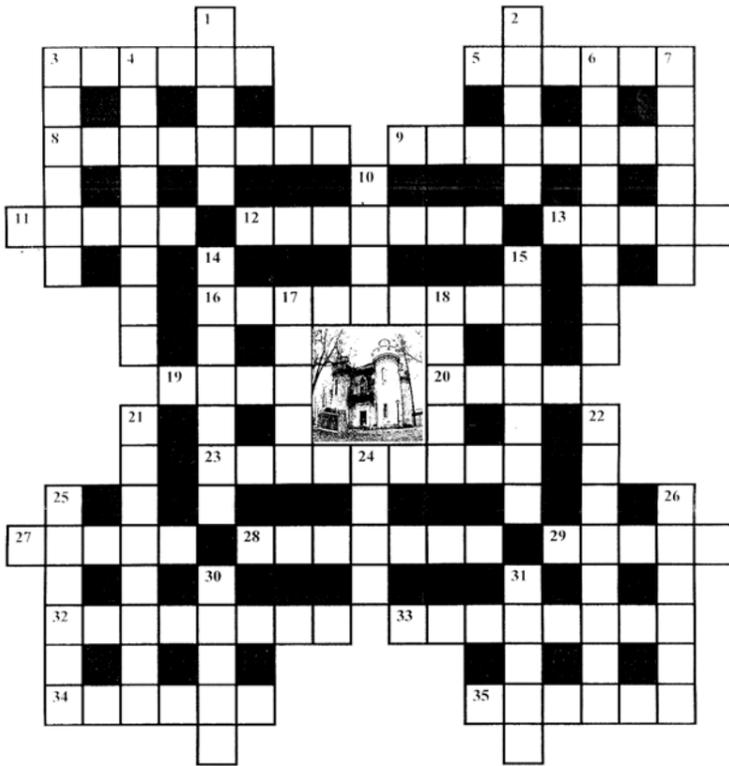
У маладосці і сталых гадах Гаўрыла Сямёнавіч славёўся як майстравіць чалавек. Яго рукамі збудавана добрых паўсотні дамоў у Падольцах, Белай Вадзе, Міхалішках і іншых вёсках.

Як бачна, стараверы ў Падольцах не чужыныцы-пустэльнікі, а людзі паважаныя, законапаслухмяныя, вартыя ўдзячнасці.

Уладзімір АСТАПЕЦ,
в. Падольцы Астравецкага раёна
(«Беларусіка: Беларусь – Японія», 2003)

Да 180-годдзя з дня нараджэння графа Эмерыка Чапскага, да 150-годдзя асвячэння станькаўскага Свята-Мікалаеўскага храма, да 120-годдзя з дня нараджэння святой Валянціны Мінскай

Уздоўж

3. Гістарычная вобласць на поўначы Польшчы, адкуль паходзіць магнацкі род Чапскіх. 5. Адам... (сапр. Уладзімір Адамчык). Урадзнец г. Дзяржынска, беларускі паэт, прэзаіт, мастак, якому сёлета ў верасні споўнілася 50 гадоў з дня нараджэння. 8. Імя графіні ў легендзе пра Чапскіх, якая пакахала садоўніка. 9. Мінскі піўзавод, які быў мадэрнізаваны і рэканструяваны сынам Эмерыка Чапскага – Каролем, галавой Мінска ў канцы XIX – пачатку XX стст. 11. Рамка. 12. Вёска ў Мінскім раёне, дзе сядзібай валодаў малодшы сын графа Эмерыка Чапскага – Ежы Чапскі. 13. Вёска на Дзяржыншчыне, дзе нарадзіла-

ся і жыла святая Валянціна Мінская. 16. Царкоўны абрад, які 28 жніўня 1858 года выканаў пры адкрыцці станькаўскага храма Мінскі Архіепіскап Міхаіл (Галузевіч). 19. Станькаўскі... Гай з алеймі, кветнікамі, высаджаны Эмерыкам Чапскім, дзе расло больш за 8 тыс. дрэў і кустоў. 20. Месца стаянкі, лагер. Ад гэтага слова, як некаторыя даследчыкі тлумачаць, паходзіць назва «Станькава». 23. Фёдар... Прозвішча протаіерэя станькаўскага Свята-Мікалаеўскага храма, бацькі святой Валянціны Мінскай. 27. Від праверачных іспытаў. 28. Надзея, Вера, ... Назва аднаго з дрэў вяза шурпатага ніцага, якое, як кажуць карэнныя станькаўскія жыхары, расло «карэннямі

ўгору». 29. Уладзімір... Прозвішча вядомага беларускага пісьменніка, які нядаўна святкаваў сваё 55-годдзе. 32. ... ці рэакцыянер. Ганебнае найменне тых, хто знішчаў на Беларусі старажытныя помнікі архітэктуры і інш. 33. ... да ... дык цэлая копка (прык.). 34. Спецыяліст мужнай прафесіі, які загінуў у 1915 годзе ў падножжа Свята-Мікалаеўскага храма ў Станькаве. 35. Горад у Польшчы, дзе пахаваны граф Эмерык фон Гутэн-Чапскі.

Упоперак

1. Святых Пакровы пакрываюць... лістам, зямлю – снегам, ваду – мёдам, а дзяўчат – шлюбным чэпкам. 2. Адзін з жандараў паэтычнай стараславянскай літаратуры. 3. Мешаніна. 4. Адам... Вядомы беларускі пісьменнік, літаратуразнаўца, які ставіць пытанне аб перадачы часткі калекцыі Чапскіх з Кракаўскага музея ў Станькава. 6. Анатоль... Беларускі вучоны, мовазнаўца, прафесар. Урадзнец Дзяржыншчыны. Сёлета – 80 гадоў з дня яго нараджэння. 7. Машына для пасеву насення. 10. Станькаўскі... Зборная назва маёмасці Эмерыка Чапскага, якая ўключае ў сябе шматлікія вёскі, фальваркі ды інш. 14. Дазорная вышка ў пажарнай часці. 15. Тое, што і землямер ці каморнік (на Беларусі імі былі М. Гарэцкі і некалькі месяцаў Л. Брэжнеў). 17. Сяргей... Вядомы беларускі скульптар, 80-годдзе з дня нараджэння якога адзначаецца сёлета. 18. Тое, што і помпа. 21. Калекцыянер старажытных манет і медалёў. Ім быў Эмерык Чапскі. 22. «... у маёнтку Станькава». Малюнак вядомага мастака Напалеона Орды, які на ведаў в. Станькава ў 1876 годзе. 24. Назва белага клёна, дрэва, якое сустракаецца ў Станькаўскім парку. 25. Каталіцкі храм, які існаваў у в. Станькава, і пад якім, укрыцце, былі пахаваны родныя Эмерыка Чапскага. 26. Анатоль... Вядомы беларускі графік, жывапісец, 100-годдзе з дня нараджэння якога адзначаецца сёлета ў лістападзе. 30. Імя ўнучкі Эмерыка Чапскага, дачкі Ежы Чапскага, доктара філасофіі, аўтара кнігі «Еўропа ў сям'і», у якой дэталёва апісаны радывы маёнтка Чапскіх – Станькава. 31. Прадукцыя, якая выраблялася на адным з прадпрыемстваў графа Эмерыка Чапскага ў в. Станькава.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ, г. Дзяржынск

Фота Міколы ПІВАВАРА

Водгулле вайны

2 верасня ў час правядзення на тэрыторыі УП «Мінскі вагонарамонтны завод» (вул. Чыгуначная, 5) зямельных работ была знойдзена авіяцыйная бомба «ФАБ-100» часоў Вялікай Айчыннай вайны. Сапёрна-піратэхнічнай групай бомба вывезена для знішчэння.

У гэты ж дзень па вул. В. Харужай, 8 у падваль-

ным памяшканні будынка УП «Мінскі Камароўскі рынак» была выяўлена ручная граната РГ-42. Сапёры перадалі гранату аператыўнай групе Савецкага РУВД для правядзення следчых мерапрыемстваў. На час правядзення работ эвакуацыя не праводзілася.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 г.)

ПАРХІЯ (грэч.) – асноўная царкоўна-адміністрацыйная адзінка ў праваслаўнай, каталіцкай і англіканскай цэрквах. Падпарадкоўвалася епіскапу (біскупу). Першыя на Беларусі епархіі заснаваны ў Полацку (992), Тураве (1005). Яны ўваходзілі ў склад Кіеўскай мітраполіі (частка Канстанцінопальскага патрыярхата). Каля 1320 г. цэнтр Кіеўскай мітраполіі перабраўся ў сённяшні Навагрудак – мабыць, і з улікам той вялікай ролі, якую наш горад выконваў у грамадска-палітычным, культурным жыцці ВКЛ. У пачатку XV ст. у складзе гэтай мітраполіі былі Полацкая, Тураўская, Смаленская, Уладзімір-Валынская, Галіцкая, Перамышльская, Луцкая, Чарнігаўская і Холмскае епархіі. Пасля Брэсцкай уніі 1596 г. усе епархіі, якія тады існавалі, захавалі свае межы, але былі пераўтвораны ва уніяцкія. У 1633 г. у Магілёве адноўлена праваслаўная епархія, якая была адзінай на Беларусі. Грэка-каталіцкая (уніяцкая) да пачатку XIX ст. мела 4 епархіі (Полацкая,

Луцкая, Віленская, Брэсцкая), якія ў 1839-м спынілі сваю дзейнасць. У сувязі з далучэннем Беларусі да Расійскай імперыі пачалося аднаўленне праваслаўных епархій, але да сярэдзіны 1930 г. усе яны перасталі дзейнічаць. Адраджэнне іх пачалося ў гады Другой сусветнай вайны і яны ўвайшлі ў склад Беларускай праваслаўнай царквы. На пачатак 1950-х дзейнасць амаль усіх епархій была перапынена. Царкоўнае кіраўніцтва пачало ажыццяўляцца праз Мінска-Беларускую епархію ў складзе Маскоўскага патрыярхата. У канцы 1980-х і на пачатку 1990-х адбылося аднаўленне многіх епархій, якія ўвайшлі ў склад Беларускага экзархата.

Еўлашоўскі Фёдар Міхайлавіч (1546 – пасля 1616 г.) – грамадскі дзеяч, пісьменнік-мемуарыст. Валодаў разнастайнымі ведамі ў галіне матэматыкі, справаводства, юрыспрудэнцыі. Ад навагрудскай шляхты быў паслом на Люблінскім (1569) і Варшаўскім (1579) сеймах. За А. Трызнам браў удзел у вы-

працоўцы дзяржаўна-прававога дакумента – «Трыбунала Вялікага княства Літоўскага», вышэйшага апеляцыйнага суда ВКЛ, які складалася з 46 дэпутатаў. У 1592–1613 гг. працаваў адвакатам у Навагрудскім земскім судзе. Меў памяркова-ліберальныя погляды. Напісаў «Гістырычныя запіскі» (апублікаваныя толькі ў 1886 г.) – самы ранні помнік мемуарнага жанру ў беларускай літаратуры канца XVI – пачатку XVII стст. Гэты твор дае выдатную магчымасць для вывучэння тагачаснага палітычнага і культурнага жыцця ВКЛ, побыту, светапогляду розных слаёў грамадства, характарыстыкі многіх вядомых асоб (рукапіс захоўваецца ў Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве). У 1983 г. твор быў выдадзены ў Мінску пад назвай «Успаміны», у 1990-м ён быў грунтоўна даследаваны навукоўцам Ул. Свяжынскім, які таксама напісаў артыкул пра Ф. Еўлашоўскага для выдадзенай ў 2000 г. Беларускай фундамента культуры кнігі «Славутыя імёны Бацькаўшчыны» (выпуск першы).

ЕФРАСІННЯ ПОЛАЦКАЯ

(свецкая імя Прудслава; 1102 (не пазней 1104), Полацк – 24.05.1173) – асветніца на беларускіх землях, ігуменна манастыра Св. Спаса ў Полацку, кананізаваная праваслаўем (1547). Унучка Усяслава Чарадзея. Пастрыжыся ў манашкі, праводзіла актыўную міратворчую і асветную дзейнасць (перапіс кніг і, магчыма, напісанне летапісу, на свае сродкі пабудавала 2 царквы ў Полацку). Па яе заказе полацкі майстра Лазар Богша ў 1161 г. зрабіў крыж – неацэнны ўзор мастацтва. Пры манастыры яна заснавала школу, дзе навучаліся дзеці розных саслоўяў. Зрабіла вялікі ўклад ў зборы бібліятэк. Паломнічала ў Іерусалім, дзе і памерла 835 гадоў таму. Была пахаваная ў Кіеўска-Пячэрскай лаўры, а ў 1910-м частка яе мошчак ўрачыста перавезена ў Полацк. Звесткі пра яе – у «Жыцці Ефрасіні Полацкай» (XII–XIII стст.). Яе імя маюць некаторыя цэрквы, у тым ліку і за межамі Беларусі. Лічыцца ў праваслаўі святой заступніцай Беларусі. Пра яе напісаны літаратурныя творы В. Іпатава, В. Коўтун, Ул. Арлоў.